

‘Het meest vrije land ter wereld’

De missers van Aleksandr Kerenski

Rusland omvormen tot een modern democratisch land: dat was het doel van de Voorlopige Regering die na de Februarirevolutie in 1917 aantrad. Aanvoerder Aleksandr Kerenski stond voor een enorme uitdaging. Russische legers vochten aan het oostfront in de Eerste Wereldoorlog, de bevolking was arm en ontevreden, de radicale bolsjewieken roerden zich. Kerenski had veel krediet, maar verspeelde dit binnen enkele maanden. Hij kon niet voorkomen dat Lenins bolsjewieken in oktober de macht grepen. Sterker, hij had er door grote miskleunen aan bijgedragen. **Ivo van de Wijdeven** gidst ons door acht vergeten maanden uit de Russische geschiedenis.

Minister van Justitie
Kerenski (afbeelding
Library of
Congress).

Het begon allemaal met brood. In februari 1917 was daar als gevolg van de voortslepende Eerste Wereldoorlog een groot tekort aan in Petrograd, zoals Sint-Petersburg sinds het uitbreken van de oorlog werd genoemd (zodat het meer Russisch klonk). Op 23 februari sloten hongerige stakende fabrieksarbeiders zich aan bij vrouwen die op deze Internationale Vrouwendag demonstreerden voor gelijke rechten. Eerst werd er luid om ‘Brood!’ geroepen, maar later klonk vaker ‘Weg met de tsaar!’ en ‘Stop de oorlog!’ Toen ook het garnizoen van Petrograd zich aansloot bij de demonstranten, was er geen houden meer aan. Soldaten en arbeiders veroverden wapenarsenalen en bezetten strategische punten als de telefooncentrale en enkele treinstations. Ze vochten een bloedige straatoorlog uit met de politie. Tsaar Nicolaas II, op dat moment in Oekraïne aan het front, gaf opdracht om het leger in te zetten tegen de opstandelingen, maar zijn generaals zagen dat als een heilloze missie en wisten hem te overtuigen van de noodzaak om af te treden. Dat deed hij op 2 maart. Ondertussen vergaderde de Sovjet van Petrograd, een ‘raad’ bestaande uit arbeiders en soldaten van verschillende communistische facties, in het paleis waar de Doema, het Russische parlement, zetelde. De Sovjet discussieerde dagenlang met Doema-leden over de toekomst van Rusland. Toen de tsaar aftrad,

werd een compromis gesloten: een Voorlopige Regering zou het land tijdelijk besturen in aanloop naar een grondwetgevende vergadering en verkiezingen.

De ‘minister van het volk’ treedt aan

De liberale prins Georgi Lvov werd minister-president, maar de 35-jarige Aleksandr Kerenski was het echte boegbeeld van de Voorlopige Regering. Hij was advocaat en verdedigde gearresteerde revolutionairen. In 1917 had Kerenski politiek gezien nog niet zo veel gepresteerd – hij zat net vijf jaar in de Doema – maar als parlementariër had hij het garnizoen van Petrograd aangevoerd om in opstand te komen. Dat leverde hem de post van vicevoorzitter van het uitvoerend comité van de Sovjet op. In de Voorlopige Regering werd Kerenski minister van Justitie en daarmee was hij de enige politicus met zowel een positie in de regering als in de Sovjet. Als ‘minister van het volk’, maar afkomstig uit de gegoede burgerij, kon hij rekenen op een grote populariteit bij alle maatschappelijke geledingen. Kerenski werd breed gezien als degene die alle politieke stromingen verenigde en hij liet niet na dat zelf te benadrukken. Daarbij kwam zijn acteertalent goed van pas – een toneelcarrière was zijn jongensdroom. Kerenski was een begenadigd spreker en zijn toespraken waren doorspekt met theatrale gebaren en

stonden bol van pathos. Voor een dramatisch effect liet hij zichzelf op het hoogtepunt van toespraken vaak flauwvallen. Het publiek smulde.

Kerenski en zijn collega-ministers lieten zich inspireren door de universele idealen van de Franse Revolutie. Bijna van de ene op de andere dag kondigden ze radicale veranderingen aan. Het algemeen stemrecht voor volwassenen werd ingevoerd en de vrijheid van vergadering, pers en meningsuiting was voortaan gegarandeerd. De doodstraf werd afgeschaft, er werd een algemene amnestie afgekondigd en het oude politieregime en de rest van het justitiële apparaat werden ontmanteld. De wetten volgden elkaar zo snel op dat de Russische burgers ze nauwelijks konden bijbenen.

Totale chaos

Tegelijkertijd stelden die burgers de Voorlopige Regering voor een bijna onmogelijke opgave met hun eisen. Overal in het land richtte de bevolking sovjets op, die hervormingen eisten. Soldaten aan het front verlangden een einde aan de oorlog, maar de Duitse keizer eiste volledige overgave onder voor Rusland onacceptabele draconische voorwaarden. Militairen deserterden massaal omdat ze er genoeg van hadden om te vechten. Op het platteland maakten ongeduldige boeren gebruik van de chaos om landheren te verdrijven en hun grond te verdelen. In de steden werd massaal gestaakt – van postbode tot prostituee – om hogere lonen en een betrouwbaardere aanvoer van voedsel te eisen, maar door alle stakingen werden de economische problemen alleen maar groter. De totale chaos vereiste daadkracht, maar de Voorlopige Regering

In de steden werd massaal gestaakt – van postbode tot prostituee – om hogere lonen en een betrouwbaardere aanvoer van voedsel

stond machteloos. Ze was niet door het volk gekozen en dat het bewind 'voorlopig' werd genoemd, dwong niet bepaald respect af. Bovendien had het tsaristische regime Rusland bijeengehouden: samen met de tsaar was het gezag van de overheid verdwenen. Daar was Kerenski als minister van Justitie zelf ook debet aan.

Kerenski tijdens de voorbereidingen van het legeroffensief in de zomer van 1917.

Zijn radicale hervormingen van het justitiële apparaat waren op zich bewonderenswaardig, maar of ze ook handig waren in tijden van oorlog en wijdverbreide burgerlijke ongehoorzaamheid is de vraag.

In wezen regeerde de Voorlopige Regering bij de gratie van de Sovjet van Petrograd, die praktisch gezien het geweldsmonopolie had. De soldaten in de raad hadden immers de wapens in handen. Het was voor Kerenski als minister van het volk zaak om als de wiedeweerga de wil van het volk uit te voeren. Maar na de eerste wittebroodsweken zette hij een aantal onfortuinlijke stappen die uiteindelijk tot zijn ondergang zouden leiden.

Russische Napoleon

Allereerst bleef Kerenski schipperen tussen verschillende politieke facties. Hij had zijn positie te danken aan het feit dat hij de Februarirevolutie had omarmd en boven de partijen leek te staan, maar al gauw werd er van twee kanten aan hem getrokken. De oude elite vond de nieuwe koers van Rusland te radicaal, terwijl de gewone man in de straat vond dat het allemaal te langzaam en niet ver genoeg ging.

Kerenski in ballingschap, in een van zijn theatrale poses bij een toespraak in 1938 in Washington DC.

Kerenski vreesde dat de oude elite – waar hij zelf onderdeel van was – definitief het onderspit zou delven bij verkiezingen. Daarom talmde hij met het organiseren van een grondwetgevende vergadering. Dat duurde zo lang dat de bolsjewieken, die veel verdergaande veranderingen eisten, twijfel onder de bevolking konden zaaien: de Voorlopige Regering dreigde volgens hun propaganda in handen van de 'contrarevolutie' te vallen.

De grootste fout die Kerenski maakte, was echter het lanceren van een nieuw militair offensief tegen de Duitsers. Rondom hem, de populaire figuur die boven de partijen stond, was in de eerste maanden na de Februarirevolutie een ware cultus ontstaan, waarbij hij door zijn aanhangers werd neergezet als een soort Russische Napoleon Bonaparte. Nadat hij in april minister van Oorlog werd, raakte Kerenski geobsedeerd door het idee het leger naar de overwinning te leiden, ook al had hij geen enkele militaire ervaring.

Met een zomeroffensief hoopte hij een Duitse aanval voor te zijn én de andere geallieerden te tonen dat het nieuwe Rusland een betrouwbare partner was. Bovendien bestond de hoop dat de verdediging van Rusland zou helpen het volk te verenigen. Kerenski gaf talloze vurige redevoeringen aan frontsoldaten en was zeker van een glorieus succes. Waarschuwingen van opperbevelhebber Aleksej Broesilov over muiterijen en desertie sloeg hij in de wind. Op 16 juni voerde Kerenski persoonlijk het offensief aan in de richting van Lviv, maar dat ontaardde na drie dagen al in een debacle. Soldaten weigerden domweg te vechten en het Duitse tegenoffensief ging als een mes door de boter. Duizenden vier-

kante kilometers grondgebied moesten worden prijsgegeven. De Russische verliezen beliepen 400.000 man, plus een nog groter aantal deserteurs.

Nagel aan doodskist

Generaal Broesilov kreeg de schuld van de flop en moest het veld ruimen. In een wanhoopspoging om de discipline te herstellen, voerde Kerenski de doodstraf voor desertie weer in. Hiermee dreef hij de soldaten in de armen van de bolsjewieken, die om een onmiddellijk einde van de oorlog en veel radicalere sociale hervormingen vroegen. In Petrograd brak op 4 juli een spontane opstand uit, maar die verraste bolsjewiekenleider Lenin kennelijk; hij achtte het nog te vroeg voor een machtsovername en deed niets.

Al doofde dit protest uit als een nachtkaaers, er ontstond wel een politieke crisis. Door de schuld bij anderen te leggen, vooral bij de bolsjewieken, kwam Kerenski hier op 7 juli uit tevoorschijn als minister-president. Van zijn aanvankelijke populariteit was toen echter nog maar weinig over, en die verdween helemaal toen 'de minister van het volk' zijn intrek nam in het Winterpaleis van de tsaar.

Het hielp ook niet dat Kerenski de Sovjet van Petrograd, waarin de bolsjewieken inmiddels erg machtig waren, politiek buitenspel zette. Het was allemaal koren op de propagandamolen van de bolsjewieken en hun aanhang onder soldaten, arbeiders en boeren nam alleen maar toe. De Voorlopige Regering had de mid-delen noch de autoriteit om het tij te keren. Brood en vrede had ze niet geleverd.

De nagel aan Kerenski's doodskist was een mislukte poging van de nieuwe opperbevelhebber Lavr Kornilov om een militaire dictatuur te vestigen teneinde de orde te herstellen. Kerenski's rol in dit plan is onduidelijk: Kornilov beweerde dat hij in opdracht van Kerenski de bolsjewieken moest uitschakelen, maar die riep juist toch weer de hulp van de Sovjet in om de coupplegers te stoppen. Door de Kornilov-affaire werd Kerenski een keizer zonder kleren: hij verloor alle steun van de oude elite én legde zijn lot in handen van Lenin en zijn bolsjewieken.

Op 25 oktober gaf een losse flodder van de tegenover het Winterpaleis afgemeerde kruiser Aurora het startschot voor de machts-overname door de bolsjewieken. Het was een fluitje van een cent om het paleis binnen te dringen en de Voorlopige Regering tot aftreden te dwingen en te arresteren. Kerenski ontsprong de dans omdat hij net voor de bestorming het paleis had verlaten op zoek naar hulp. In mei 1918 vertrok hij in ballingschap naar Frankrijk en in 1940 reisde hij door naar de Verenigde Staten. Spijt van zijn beslissingen had hij niet. Tot zijn dood in 1970 bleef hij in boeken en colleges de juistheid van zijn 'Kerenski-revolutie' verdedigen: die had immers Rusland tot 'het meest vrije land ter wereld' gemaakt...

Ivo van de Wijdeven is historicus en analist. Hij schreef onder meer over Rusland in *De macht van het verleden. Geschiedenis als politiek wapen* (Unieboek/Spectrum, 2022).

VERDER LEZEN

► **Boris Kolonitski**, *Comrade Kerensky*, Polity Press, 2020